

GROOTVADERS BROODPLANK

DOOR JOKE VAN KUIPERS

Dit boekje werd na de bevrijding eind 1944 speciaal voor de kinderen der Zondagsscholen te Eindhoven geschreven, als een herinnering aan de doorleefde moeilijke dagen. Het wil hen door zijn inhoud steeds weer vóórhouden, dat God onder alle omstandigheden dezelfde liefdevolle Vader blijft.

Grootvaders Broodplank

door **Joke van Kuipers**

Alle vertaal- en auteursrechten voorbehouden aan de schrijfster
Joke van Kuipers, Westhill, Maarssen

Nadruk verboden

**Uitgegeven uit naam van de Vereeniging voor Godsdienstige
Opvoeding bij de uitgeverij C. Blommendaal N.V.
te 's-Gravenhage**

GROOTVADERS BROODPLANK

Toen Sjefke nog een kleine jongen was, heeft hij met aandachtige ogen staan kijken naar Grootvader's blauw geaderde handen, die nog zo vast en zeker het mes hanteerden, waarmee hij in een ronde, glad geschaafde plank kerfde.

Mooi werd het, nou!

En voor de glinsterende bruine kinderogen voltrok zich het wonder: mussen, korenaren en letters vormden zich langzamerhand in de plank, die een kunststuk werd.

„Een broodplank”, wist Sjef. „Voor grootmoeder”.

En omdat een jongen van acht jaar al goed lezen kan, spelt hij met aandacht: „Geef ons heden ons dagelijks brood”.

Eerbiedig spelt hij het. 't Is immers een gebed. Grootvaders diepe, donkere stem heeft het gebeden vanaf het ogenblik, dat hij nog een klein kindje was en vader en moeder nog leefden. „Amen!” leerde Sjef al spoedig. „Ons dagelijks brood, dat betekent eigenlijk alles, wat we nodig hebben!” heeft Grootvader gezegd.

In het kleine huisje met de kromme appelbomen achter in de tuin ligt op de eenvoudige, glad geschuurde tafel de broodplank.

Greetje spelt er haar eerste letters op en kleine Fried wijst met een puntig vingertje: „Vogeltjes, hè!”

Grootmoeders gerimpelde, bevende handen vegen de kruimels er af en haar oud gezicht wordt zacht. „Niet vergeten, kinders, onze Here heeft het gezegd: We zullen geen gebrek lijden, al hebben we het schraal... want we zijn véél meer waard dan de musjes en zelfs die zijn geteld bij den Hemelsen Vader.

Zal Hij dan niet voor weesjes zorgen?”

Dat heeft Grootmoeder gezegd, toen na Vader óók moedertje van de kinderen was heengegaan.

Maar dat is allemaal nu al vier jaar geleden.

In die vier jaar is zoveel droevigs gebeurd . . .

De oorlog is over 't land gekomen. De vijand heeft het bezet en langzamerhand sloop ook de honger de grote steden binnen.

Maar in hun kleine Betuwse dorpje is nog geen gebrek. Iedere dag heeft er nog voldoende brood op Grootvaders plank gelegen, voldoende voor Grootmoeder en de kinderen.

Grootvaders plank herinnert nog aan hem. Want Grootvader zelf rust nu op het kleine kerkhof buiten het dorp en Grootmoeder bidt nu het Onze Vader aan tafel en haar handen beven nog meer dan vroeger.

Maar Sjef is al *ruim twaalf* en bijna een man.

Later als hij van school komt zal Oom Louis een baas voor hem zoeken. Dan kan hij mee helpen zorgen voor z'n zusjes. Sjef houdt véél van leren. Hij zou liever nog wat op school gebleven zijn, maar dat kost geld. En dat hebben ze niet . . .

Och, ze hebben hun huisje, hun boomgaard, hun varken, hun geit.

De kinderen zelf hebben óók nog een klein beetje geld van hun vader en moeder.

Maar grootvaders loon, het loon van een timmerman, is opgehouden.

Toch gaat hun leventje nog rustig en ongemoeid voort . . . Wat er in de grote wereld gebeurt, raakt hun dorpje bijna niet.

Doch in de grote steden wordt de nood hoger, de smart dieper. De vijand onderdrukt het land. Dan komt het bericht, dat de Engelsen in Brabant zijn binnengevallen. En zelfs die Brabantse steden, waar zo gevochten wordt, lijken nog zo ver weg . . .

En dan . . . voor ze het zich goed bewust zijn, is het volop oorlog in hun vredig dorpje en bergen angstige vrouwen en kinderen zich in de kerk en durven geen stap naar buiten te doen. Granaatscherven kletteren tegen de straatstenen, het vuur verwoest een paar straten, een paar grote boerderijen zijn verdwenen en een paar boerenknechts, die zich voor hun werk naar buiten waagden, zijn door scherven gedood.

Het dorp is opgeschrikt.

„Gelukkig, dat Grootvader dat niet meer hoeft te beleven!” suikt Grootmoeder zachtjes, met Greet en Friedje tegen zich aangedrukt.

Maar Sjeff mist de zware rustige stem, die nu, boven al het kanonnengebulder uit zou zeggen:

„Wie maar den goeden God laat zorgen,

En op Hem hoopt in 't bangst gevaar

Is bij Hem veilig en geborgen,

Die redt Hij Godd'lijk wonderbaar”.

Op de broodplank worden een paar haastige sneden klaargemaakt; de meisjes en Sjeff hebben honger. Grootmoeder zelf heeft niets gegeten, op een slokje koud water nu en dan teert ze twee dagen.

Twee dagen van angst en doodsgevaar!

Dan is het dorje in handen van de Engelschen.

Maar daarmee is het gevaar nog niet afgeweerd. Er wordt gesproken over evacueeren. De meeste mensen vinden hun huis zelfs niet meer terug, als ze zich voorzichtig uit hun schuilplaats gewaagd hebben.

Sjefke is met de mannen meegegaan. Tegen de dijk, in de nog altijd gevaarlijke zône, rust hun klein huisje, waar vader en moeder lang geleden gelukkig zijn geweest, waar ze alle drie zijn geboren, waar grootvader is uitgedragen naar zijn laatste rustplaats, waar grootmoeder de laatste jaren zó voor hen zorgde, dat ze toch blijde kinderen konden zijn.

Grootmoeder . . . ze voelt zich zo ziek en zo oud. Ze is zo ontdaan en verdrietig over alles, wat er is gebeurd en zo angstig, over wat er misschien nog gebeuren gaat.

Daar heb je 't immers al . . .

Een van de mannen grijpt Sjeff bij de arm: „De militairen zeggen, dat de huisjes bij de kerk er ook wel aan zullen gaan, vlug jongen, haal er uit, wat het meeste waarde voor jullie heeft . . . We zullen je helpen!”

Als grootmoeder dat hoort, verwacht Sjefke, dat ze nu wel op zal staan, om uit te zoeken, wat mee moet . . . Maar ze drukt kleine Friedje tegen zich aan en blijft als een arme, zieke vogel in de hoek van de kamer zitten, dicht bij de kachel. Ze huivert en toch is 't niet koud,

't is pas September. Maar de vriendelijke meestersvrouw, die Grootje naar binnen heeft gehaald, heeft de kachel aangemaakt . . .

Grootje zit Sjef wezenloos aan te kijken en nu moet hij werkelijk een man zijn en alles alléén healissen.

Greet wil mee naar de dijk, maar de Engelsen hebben alles afgezet. Ze zijn anders aardig genoeg, Fried heeft een dik stuk chocola gekregen en de kinderen van het dorp zijn niet bij hun wagens weg te slaan. Ze strijken zo'n vlaskopje eens meewarig over z'n bol en ze denken er mischien aan, hoe dese mensen straks alles zullen moeten verlaten, wat hen lief is, om het hoogst waarschijnlijk nooit meer terug te zien. Want het is en blijft hier gevaarlijk, het dorp moet zo gauw mogelijk ontruimd en er staan al Engelse wagens klaar om de mensen naar 't vrije gebied te brengen.

„Kijk die jongen nu eens sjouwen; je kunt het toch niet allemaal meenemen, ventje!”

De Tommies schudden hun hoofd.

Sjefke, want *die* is het, sjouwt, wat hij kan, geholpen door de burens, die hun spullen onderbrengen in de school. Alles wordt op en over elkaar geworpen, als Grootje dat zag, zon ze schreien, want ze houdt alles zo proper en netjes, maar Sjefke denkt: „Later, als ons huisje er nog staat, hebben we alles nog en dan zal Greetje wel boenen met was! Want die is er dan weer . . .”

Maar het wordt gevaarlijk bij de dijk. Soms moeten Sjef en de mannen zich plotseling bukken voor granaatscherven en om twee uur staat overal in 't dorp aangeplakt, dat de bevolking vandaag nog weg zal moeten.

Dat geeft een verwarring en schrik en geschrei!

En dan gaat alles als in een droom. In grote jute zakken wordt het allernodigste gepropt en die vreemde vriendelijke mensen dringen hen aan tot haasten. Grootmoeder ligt in het opkamertje van 't meestershuis en Sjefke grijpt haar hand en roept dringend: „Wat moeten we meenemen?”

„Laat oom Louis 't maar zeggen”, antwoordt ze heel vermoeid en sacht en Greetje, die op klepperende klompjes naast Sjef voortdraaft naar de school vertelt schreiend, dat er een Rode Kruis auto komen

zal om Grootje naar 't ziekenhuis in Nijmegen te brengen... „Maar dan gaan wij mee!” zegt ze beslist. Maar Sjeffe weet diep in z'n hart héél zeker dat het niet kàn.

„We hebben gelukkig Oom Louis nog!” troost hij z'n zusje. Oom Louis is grootmoeders raadgever en hun voogd, omdat ze al zo jong geen vader en moeder meer hebben...

Oom Louis is al bij grootmoeder geweest. Hij is nu in de school en hoewel hij 't zelf druk heeft met z'n eigen spullen, maakt hij eerst een zak klaar voor Sjeffe. „Dekens, Sjeffe, voor elk één en jullie Zondagse kleren. Het kleine ijzeren geldkistje van Grootvader gaat onderin. Nooit de zak uit handen geven Sjeffe!” Oom Louis praat nog even over Grootmoeder. Dat ze niet lopen kan op 't ogenblik. Dat het in 't ziekenhuis voor haar het beste is...! En hij pakt spek en brood in de zak. Dan zegt hij ernstig: „En jullie blijven natuurlijk bij Fons en mij!” Dat geeft een rustig en veilig gevoel. Oom Louis en z'n zoon Fons zijn sterke mannen, en ze weten overal raad op...

Er komt een jongen van den meester ademloos aanrennen om te zeggen, „dat Sjeffe Broekhuis thuis moet komme, Grootje wier weg-gehoald...!”

Daar ligt Grootje op een brancard en de Rode Kruissoldaten nemen haar op... Als Sjeffe binnenkomt, zetten ze haar neer en Fried, op de arm van de meestersvrouw, (klein poppetje toch voor al vijf jaar), houdt ineens op met huilen.

„Dag lieve Grootje!” zegt Sjeffe en 't is net, of het laatste, waar ze zich met z'n drieën aan hebben vastgeklampt nu óók zal verdwijnen en voor goed...

't Is of Grootje immers voorziet, wat er met de kinderen zal gaan gebeuren en hoe moeilijk ze 't nog zullen krijgen. Helder en vast ziet ze Sjeffe aan.

„'t Leven heeft jullie niet gespaard!” zegt ze zwak. „Maar als ik niet meer voor jullie kan zorgen, zal God het doen... Hij is een Vader voor alle wezen. Denk... aan de musjes en aan Grootvader's lied. Je... moet de broodplank meenemen, Sjeffe! die moet je altijd bewaren, als je kunt. Blijf bij Oom Louis. Pas op Friedje en Greet en vergeet nooit je gebed. Misschien zien we elkaar terug. God weet het! Je zult een man zijn, hè Sjeffe!”

En Sjefke kust haar oude, lieve rimpelwang en nu snikt *hij* ook, de grote man Sjef . . .

„Ja, Grootje, ik beloof 't ul!”

Nu kan ze ook niet meer. Maar ze brengen haar al weg in een wagen met een rood kruis er op naar een plaats, waar ze kan uitrusten . . . Grootmoeder's schippershondje, Fokkie, staat droevig te keffen. „Die gaat met ons mee!” zegt Sjefke en Greet neemt 'm in haar armen.

* * *

Eén zak bagage en méér niet! Er zijn tolken bij die Engelsen. En zo wordt er voor de mensen vertaald, welke bevelen ze geven. 't Is een moeilijk bevel, maar 't kan niet anders . . .

Sjefke's zak is zwaar. Hij moet 'm samen met Greetje zeulen. Want Fons en Oom Louis hebben zelf zoveel te dragen . . . Als ze nu maar in één wagen komen met z'n vijven!

Het schemert al . . . De militairen hebben gedempte lichten aan. De eerste sterren schitteren aan de September hemel. En Sjefke met z'n zak, de zusjes tegen zich aangedrukt, leunt moe tegen al die mensen in de rij . . .

Waar zou Grootmoeder nu zijn . . .? Zou ze óók schreien, zoals de andere oude vrouwen van hun dorp? Alles achterlaten, de dieren naar andere dorpen gedreven! De hoeven nu al verbrand en anders, hoe vind je ze straks terug? En wanneer *is* straks . . .?

Hun huisje, hun meubels . . . och, maar wanneer zullen ze *Grootmoeder* weerzien?

Zijn stevige bruine jongenshand klopt even tegen de zak. Al hun bezit; drie dekens, drie paar schoenen, twee jurken en een pak. Een brood, een stuk spek . . . En dit ronde harde, dat is Grootvaders broodplank . . .

„Ons dagelijks brood”, dat is niet alleen brood, maar alles, wat we nodig hebben, óók een schuilplaats, óók troost.

Dat je die woorden zo lang en zo goed onthouden kunt . . .

Er is nog iets, dat Sjefke na een korte aarzeling op 't laatste moment haastig in de zak heeft gestopt . . . Een kleine bijbel in zwart leer.

En voorin staat een naam in kleine, dunne letters: „Anneke Baars”. Dat is moeders naam, moeders bijbel.

Friedje slaapt, half tegen de zak geleund. Greetje speelt met een vriendinnetje. Ze hebben elk haar pop meegenomen. Het is nu bijna donker en God ziet vanuit de hemel neer op al die wachtende vluchtelingen. Sommige praten, maar de meesten zijn heel stil . . . Sjefke kijkt op naar al die stralende sterren. Zou moeder dit nu óók weten, denkt hij stil?

Vader, die stierf al, toen Friedje een jaar was en hij zeven. Moesje twee jaar later. Die herinnert hij zich beter. „Pas op de zusjes, Sjefke, m'n jongen!” zei ze eens.

Dat heeft grootmoeder óók gezegd.

Er is opeens een gedrang naar voren. De wagens worden ingeladen. Oom Louis en Fons helpen mee, 't zijn grote, overdekte vrachtwagens, waar mensen en zakken worden ingehesen. Een paar familie's zullen in 't dorp blijven en die roepen afscheidswaarden.

In 't gewoel is Sjefke z'n oom en neef kwijt . . .

Hij zit in een Engelse wagen. De eerste dagen van de bevrijding is hij er met de jongens onder en opgekropen. Ze hebben gesmuld van zo'n grote plak witte brood en chocolade en geprobeerd om Engels te brabbelen net als de meester . . .

Nu zitten ze in zo'n wagen en ze zullen gaan rijden en ze zijn niet blij. „Naar een stad in Brabant gaan we!”

„Hoe lang rijden?” „Tien uur!” zeggen ze.

„Hebben jullie eten bij je?” Sjef drukt de zusjes tegen zich aan en denkt aan het stuk spek en 't brood. Gelukkig! En Oom Louis zal óók nog wel wat hebben.

Oom Louis! Juist geeft de wagen gas. Hun wagen . . .

Ze gaan . . . En noch Oom Louis, noch Fons zitten er in . . . „Och”, troosten de burens. „We rijden allemaal achter elkaar aan . . .”

Sjefke is te moe om er veel over te tobben. De wagen hobbelt over de keien . . . Sjefke slaapt op de zak met aan elke kant een zus. Fokkie ligt tegen Greetjes knie. Die begrijpt niets van dit alles . . .

* * *

Als hij wakker wordt, weet hij eerst niet, waar hij is. De maan schijnt naar binnen; de achterkant van de wagen is open. Wit en licht is de

nacht en de landen zijn bedauwd. Een der mannen weet, dat het ongeveer vijf uur moet zijn.

Zes uur rijden ze nu al en waar zullen ze komen?

De meeste mensen zijn wakker en praten gedempt met hese, zorgvolle stemmen.

Sjef let op . . . rijden er wagens achter hen? Ja, in de verte is motorgeronk. Hij zal maar hopen, dat Fons en Oom Louis erin zitten en hen volgen. Dan worden Greet en Friedje wakker. Huilen doen ze gelukkig niet, zoals een heel stel andere kinderen in de wagen. Maar ze hebben honger en vragen om brood en spek . . .

Ze zitten als haringen in een ton, deze mensen . . .

Maar Sjef heeft nog een vrij goed plaatsje. Hij slaagt er tenminste in, in de zak te morrelen en daar liggen op de pakken naast hem eindelijk brood en spek op Grootvaders broodplank. Het snijden gaat moeilijk en toch heeft hij een best mes. Grootvader's mooie ouderwetse knipmes, met paarlmoer ingelegd en met drie bladen. Het is de trots van Sjef en alle jongens van het dorp zijn er jaloers van. Schele Toon, die grote, heeft het wel tien keer proberen te kopen, maar Sjefke wil het nooit. Hij snijdt van 't brood en het spek voor elk twee plakken en ziet niet hoe Toon's begerige ogen vlak bij hem het mes volgen, als het in Sjefke's broekzak verdwijnt . . .

* * *

Magere Let, een vrouw uit de Scharrebuurt, waar ze 't heel arm hebben, is de enige, die niets te eten heeft . . . Op 't houten bord krijgt ze een snee met spek gepresenteerd door Greet . . . Sjefke voelt zich rijk, hij kan toch nog geven . . .

Nu is de laatste ster verdwenen en de auto's houden halt in een klein dorp . . . Het zijn er drie. Tot Sjefke's schrik vindt hij bij al die mannen en vrouwen, die hun stijve benen proberen in 't bedauwde gras, noch Fons, noch Oom Louis. En dan blijkt, dat drie auto's een andere kant zijn opgegaan.

De mannen troosten Sjef. Die mensen komen wel weer terug. En Sjefke is toch bijna een *man* nietwaar! Hij is één van hen . . . Ze zullen wel bij elkaar blijven. De auto's moeten hier één dag wachten.

Een majoor neemt namen en woonplaatsen en leeftijden op. Sjef heeft een paar vriendjes ontdekt en ze slenteren langs de boerderijen. De zusjes blijven bij de bagage. Maar als een boer, die schik heeft in den vluggen jongen, hem binnenvraagt voor een stevige middagmaaltijd, zegt Sjef:

„'k Heb twee zusjes, mogen die óók?”

Het mag! De boerin bakt pannenkoeken en aan tafel zit ze met Fried op schoot. Zelf heeft ze een dochtertje verloren, net zo oud als Friedje en ze luistert aandachtig naar Sjefke's verhaal en heeft nu het eten met den boer in 't opkamertje een haastig gesprek. „We willen Friedje wel hier houden!” zegt de boerin. „We zullen goed voor haar zorgen!”

Maar Sjefke, die even heeft nagedacht, schudt vastberaden het hoofd.

„Dank u wel!” maar we blijven hij elkaar”, zegt hij. „We hebben het grootmoeder beloofd!”

Het ogenblik voor instappen is weer aangebroken. De vluchtelingen zoeken de wagens weer op.

En daar gaan ze dan weer. Dank zij den boer ligt bovenin de zak een nieuw brood. En ze slapen weer, net zoals de vorige dag met de hoofden tegen elkaar op de zak. En Friedje roept in haar droom om Sjefke en Sjef voelt zich trots en volwassen.

Maar als hij de volgende morgen het brood wil verdelen, mist hij z'n mooie mes. Verloren?

Dat is heel erg. Of weet schele Toon er meer van, die in een hoekje hem zo gluiperig aan zit te kijken?

Sjefke is een man. Maar van schelen Toon is hij bang. En hij durft niets te zeggen.

Ze rijden nu door de buitenwijken van een grote Brabantse stad. Hier en daar zijn huizen kapot.

Maar in scholen en andere grote gebouwen is een bed voor de vluchtelingen gespreid. Een bed van stroo. Hier zullen ze voorlopig blijven.

* * *

Sjefke heeft gelukkig de papieren uit Grootmoeder's geldkistje. Daarin staat allemaal, dat hij heus Sjefke Brockhuis is, die alleen is

gevlucht met een zusje van tien en van vijf jaar. Ze komen in een schoollokaal, waar strozakken liggen en waar Greetje een bed spreidt voor hen drieën.

Een dikke zigeunerin spreidt haar bed naast hen en belooft de zuster van 't Rode Kruis, dat zij wel een oogje zal houden op die arme bloeien van kinderen. Maar verlegen Friedje stopt haar hoofd onder Greetje's hoezelaar, als de vrouw haar aan wil halen.

Sjefke ziet de sneedjes brood en de kommen melk. En zoals de andere mannen met een bord in de rij gaan staan om de sneedjes voor hun gezin op te halen, zo staat Sjefke er ook met Grootvaders broodplank. Als een echte vader van een gezin. Een padvinder, die uitdeling houdt, tikt even tegen de plank en zegt bewonderend: „Sjonge, wat een mooi ding!”

Ze eten samen en delen met Fokkie. Ze voelen zich een klein beetje thuis en zijn dankbaar, omdat ze hun stijve benen weer mogen bewegen en niet meer op reis hoeven, nog verder van Grootmoeder weg.

Ze vouwen hun handen voor het eten en Greet en Fried bidden hardop: „Here, zegen spijsje amen”, en niemand let er op, dan God alleen.

Ze slapen in een hoekje en Sjefke, over Friedje heen, drukt z'n ruige bol tegen de muur. Vanavond zal hij niet vergeten te bidden. Gisteren is hij van moeheid zó maar ingeslapen . . .

Er is zoveel te vragen aan God. Over Grootmoeder en Oom Louis! En dat mag. Sjef heeft 't van klein kind af aan geleerd. Het maakt rustig en blij alles aan God te zeggen. God zal hun geven „dat dagelijks brood”. Alles, wat ze nodig hebben. 't Staat op Grootvaders plank. En ook in de bijbel. Fokkie keft even in z'n droom. Verder is alles stil . . .

* * *

En zo blijven ze daar. Het eten is er niet zoals thuis. 't Wordt in grote ketels binnengebracht en ze staan in de rij, nu met een emaille bordje. Maar 't is warm en er is genoeg, al krijgt Friedje huikpijn van de vele aardappelen. Een zieke Friedje, die om grootmoeder roept en niet getroost wil worden door de zigeunerin . . .! Maar de zuster is lief

en Fried krijgt vier dagen wittebrood en thee uit het Engelse soldatenkamp. Diezelfde zuster doet navraag naar Oom Louis en Fons, maar zonder succes.

Waar zouden die toch gebleven zijn?

Fried en Greetje mogen in de grote zaal met het speelgoed spelen. En Sjeff moet corvee doen, zalen en gangen vegen, afwassen en wel eens dweilen. Hij doet het graag en de zusters hebben schik in hem. Verder sjouwt hij eens wat door de onbekende stad.

Dan op een avond komt er een nieuwe zuster op hun zaal.

Ze wijst afkeurend op Fokkie. „Geen handen op zaal”, zegt ze streng . . . „Die moeten buiten onder 't afdak”.

Hun kleine, rustige schippershondje. En van de andere zuster mocht het. Hij is 's nachts heus stil. En 't is zo koud. Maar er is niets aan te doen.

En zo wordt het viertal toch gescheiden!

Grootmoeders Fokkie staat zielig aan een touwtje te bibberen onder 't afdak en heeft heimwee naar z'n lekker plaatsje tusschen Sjeffe's knieën.

Sjeffe kan niet slapen. Greet en zusje halen rustig adem. De zigennerin snurkt, schele Toon knort. Maar Sjeffe ligt stil en luistert. Huilt Fokkie daar niet?

Hij slaapt even in, wordt weer wakker. Hij hoort Fokkie duidelijk. Op de tast vindt hij z'n sokken, z'n klompen, z'n overjas . . . In de gang brandt flauw licht. De padvinders, die wacht moeten houden zijn in hun kamertje, de buitendeur is los. Buiten schijnt de volle maan.

Onder 't afdak zit een treurige Fokkie. Hij wil luid gaan blaffen, als hij 't baasje ziet. Maar 't baasje houdt zijn bek dicht met een hand en drukt hem veilig tegen zich aan, 't bibberende lijfje tegen z'n borst.

„Dan slaap ik óók onder 't afdak!” denkt hij koppig.

Twee buiten en twee binnen van 't onafscheidelijk viertal.

Maar na een half uur is Sjeffe stijf van de kou.

Hij wordt opeens verstandig. „Als ik ziek word!” denkt hij. „Greet en Fried, wat moeten die dan?”

Hij wordt opeens óók een beetje ondeugend.

Hij houdt Fokkie's bek nog eens stijf dicht, alsof hij hem iets wil leren.

En Fokkie is een pienter hondje. Die slaapt binnen een kwartier tegen 't warme achterlijf van Greet en blaft per vergissing maar één keer in z'n slaap. Toen hij droomde, dat hij met Tim vocht, die nare hond uit hun oude dorp...

Niemand heeft last van Fok. De zuster gaat en komt om acht uur en dan staat Fokkie trouw onder 't afdak. Maar hij heeft nooit meer koud geslapen, en niemand van de mensen op zaal verklapt het geheim.

* * *

Moeder was helder en schoon. Grootmoeder is een oude vrouw maar ze is kraakzindelijk. Ze zou er om zuchten, dat Greet en Zusje niet met warm water worden afgespoeld, dat hun knieën niet worden gewassen, als ze op de plaats in de modder hebben gespeeld, maar dat kan hier nu eenmaal niet...

Eenmaal zijn ze in 't bad geweest en hebben ze schoon goed aan gekregen. Maar nu moeten alle meisjes en ook de jongens bij de zuster komen. In een klein kamertje.

Sjef kijkt minachtend naar de stofkam. Alsof hij vieze beesten...!
„Hij kan ook rustig gaan”, zegt de zuster.

Maar Greetje... En Fried!

Ze komen allebei huilend bij vadertje Sjef. Friedje is door een kapper gekortwiekt. Al haar mooie blonde krullen, de trots van grootmoeder er af. Een jongetje lijkt ze. Friedje, die met de kinderen speelt...

Bij Greetje is het niet zo erg gelukkig. Maar ergens in een hoekje van z'n hart vindt Sjefke de schande groot.

Als hij eens alleen, zonder de jongens over de Hoogstraat slentert, koopt hij in een klein winkeltje een houten stofkam.

En in een hoekje van de zaal moet Greet eraan geloven. De grote jongens lachen Sjef uit en spreken van Vader Sjefke. „Het kindermeisje!” zeggen ze ook.

Sjefke perst z'n lippen op elkaar. Hij zou graag een robbertje met ze vechten.

Maar grootmoeder... En moeder...! Hij denkt aan hen. 't Is alsof ze hier dicht bij hem zijn en iets fluisteren: „Flink zo, Sjefke!”

* * *

's Avonds om acht uur, als alle kinderen naar bed zijn, behalve de groten, waaronder natuurlijk ook Sjef, komt er muziek in de grote zaal.

Vandaag is 't een harmonica. Of liever twee harmonica's. De ene wordt bespeeld door een kreupele man, met zachte, vriendelijke ogen. De andere is een jeugdige, vurige kerel, die schik had in Marie, de dikke zigeunerin, die boven op de tafel sprong en danste.

Alles lacht, maar Sjef kijkt liever naar dien enen harmonicaspeler. Hij houdt niet van Marie, waarom, dat weet hij niet.

Fons van Oom Louis heeft ook een trek-harmonica. Hij heeft Sjefke leren spelen, z'n klein beetje.

Eén liedje kent Sjef maar.

Hij zou zo graag eens willen spelen. In de pauze draait hij een beetje voor den man heen. Ze voelen zich ineens met elkaar op hun gemak en praten een beetje.

En Sjefke krijgt z'n zin. Hij probeert de handgrepen en laat zich uitvragen.

Waar hij vandaan komt en met hoevelen ze zijn?

Geen vader meer en ook geen moeder? Pas twaalf jaar en dan alleen met twee zusjes in een vreemde stad...? De man schudt z'n hoofd. Hij heeft zelf vijf kinderen en een flinke vrouw. En alles, alles is hun in deze oorlog bespaard gebleven...

„Jullie moeten worden ondergebracht in gezinnen, hè!” zegt hij.

„Ik zou *jou* wel willen hebben. Jij lijkt me een flinke jongen!”

En dan zegt Sjefke maar hetzelfde, wat hij steeds blijft volhouden bij de mensen van het Rode Kruis.

„We willen bij elkaar blijven!”

Het komt er ferm en beslist uit.

De man denkt na. „Ik zal er met m'n vrouw over spreken”, zegt hij. Maar Sjef peinst: „Dat zal wel niets worden!”

Het programma moet voortgaan.

Sjefke heeft z'n vingers nog op de toetsen.

Ze lachen hem tegen, die mannen en vrouwen! Ze mogen hem allemaal graag. „Ha, die Sjefke”, roept er één. „Geef eens een nummertje”.

En dan opeens speelt Sjefke, helemaal niet verlegen, hoewel hij aarzelend bedenkt, dat zijn nummertje zo vreemd klinkt in deze zaal...

Maar hij kent immers maar één liedje.

Dat lied speelt hij. En opeens is 't vreemd stil. Voor sommige mensen komt een herinnering boven van lang geleden.

„Daar ruist langs de wolken
Een lieflijke Naam,
Die hemel en aarde
Verenigt tezaam,
Geen Naam is er beter
En rijker voor 't hart,
Hij balsemt de wonden
En heelt alle smart.
Kent gij, kent gij die Naam nog niet
Die Naam draagt mijn Heiland, mijn lust en mijn lied...”

* * *

En zo is het Sjefke, die, misschien zonder dat hij 't weet, een klein lichtje draagt in het duister van dit vluchtelingenhuis, waar alle mensen zuchten onder hun last en zorgen, al luisteren ze naar de harmonicaspelers en lachen ze om Marie, de zigeunerin.

Je hoeft óók maar één liedje te kennen en maar één naam. Dan kun je rustig gaan slapen in een vreemde stad, met twee kleine zusjes en een hondje. Zonder vader of moeder. Zonder grootmoeder en oom Louis... Als die ééne naam maar de naam is van den Heiland.

* * *

Den volgenden morgen is de strozak van Marie leeg. Haar dekens zijn weg, haar boeltje is weg, zijzelf is weg, maar als het lichter wordt, komen er nog veel vreemdere dingen aan de dag. Sjef en Greet liggen onder één deken. Greetje's deken is óók weg.

Natuurlijk komt Marie niet terug. Ze zeggen, dat ze mee is met dien jongen harmonica-speler, maar 't is vreselijk, dat ze zoveel van Sjefke heeft meegenomen.

Voor 't eerst zien de zusjes en de mensen op het bureau een diep bedroefden Sjefke, die met horten en stoten vertelt, dat hun beste schoenen uit de zak zijn en het geldkistje en Greetjes jurk, de deken en hun andere kleren. Alleen de bijbel van moeder en Grootvaders broodplank . . .

Zeker, zal de politie het weten! Maar of alles ooit gevonden zal worden? De zaal is verontwaardigd, zelfs schele Toon.

En dan is 't Sjefke, dat zich door de zusters laat troosten, eigenlijk nog maar een jongen, geen man.

Want mannen huilen immers niet . . .

Ze krijgen wat kleren, maar vooral Sjef is alles te groot. En toch . . . voor 't eerst van z'n leven heeft Sjef een lange broek. De zuster knipt een stuk van de pijpen en zoomt ze om. En Sjef boent manhaftig langs z'n ogen en staat met de broodplank in de rij.

En hij denkt: „Gelukkig hebben we *die* nog . . .

Hij strijkt in gedachten met de vingers langs de ingekerfde letters, langs de mussen en de korenaren.

God weet het wel. Die weet het zelfs, als een musje iets onthrekt. God weet het tòch . . .

Diezelfde middag komt de harmonicaspeler Harmsen vertellen, dat z'n vrouw en hij besloten hebben Sjefke en z'n zusjes in huis te nemen.

„Waar eten is voor zeven is ook voor tien!” zegt de kreupele. Sjefke wordt geroepen. En na de lange broek wordt dit de *tweede* vreugde van z'n dag.

„Maar onze Fokkie, we hebben ook nog een hondje!” roept hij dan.

„Kom maar op”, zegt Harmsen vrolijk. „Dat is dan nummer elf!”

Een uur later gaan ze op stap.

Drie kinderen, een hondje, een bijbel en Grootvaders broodplank. Harmsen draagt twee dekens. En nu heeft hij ze mee met hun hele hebben en houwen.

Maar op de zaal zullen ze Sjefke missen . . . Nou!

* * *

En daar zitten onze vluchtelingetjes nu in de grote keuken van Harmsen. In die keuken huist het hele gezin. Vader, moeder en vijf kleine Harmsens. Sjef en z'n zusjes horen daar nu bij. Fokkie mag in een mandje in de keuken slapen en Sjekke moet weer denken aan het gebed, dat op Grootvaders broodplank staat. Juist, toen ze 't zo héél naar hadden, doordat hun hoeltje gestolen was, kregen ze een thuis.

Het is waar, dat God zorgt.

Met de jongens Harmsen kan hij best opschieten, twee zijn er een beetje ouder dan hij en de tweeling is een jaar jonger. 't Zijn allemaal jongens, behalve de jongste, een meisje van acht jaar, precies een pop. En Greetje, die zich zo verheugd heeft op een speelkamersadje, bemerkt al spoedig, dat het meisje ook net een kleine, verwende pop is, alleen kan een pop niet zeuren en dat kan Mattie wel!

Het is net, of vader en moeder Harmsen zich een beetje schamen over dat verwende popje tegenover die flinke kinderen van Broekhuis. „Kijk Friedje eens, Mattie; ze is pas vijf en ze kleedt zich al heel alleen aan. Probeer jij 't nou ook eens! . . . „En kijk eens, hoe flink ze eet!”

Het eten is schraal. De Harmsen hebben het moeilijk. Ze hebben geen voorraad. Ze delen, wat ze hebben met de nieuwe huisgenootjes. Maar ze hebben zelf niet veel. Harmsen sjouwt met de jongens aardappelen aan, verweg uit een afgelegen boerendorp.

Sjekke haalt bij de etenspost van 't Rode Kruis elke dag een pannetje middageten.

Sjekke komt van de boeren vandaan uit de Betuwe. 't Is waar, ze zijn nooit rijk geweest, veeleer arm, maar ze waren best eten gewend. Spek en goede, dikke pap, al was het oorlog.

Maar ook zonder dat vader Sjekke dat heeft moeten zeggen, weten de zusjes, dat ze dankbaar moeten zijn voor wat hier iedere dag op hun bordje komt . . .

Ze eten, ze slikken en ze zeggen niets. En ze bidden, zoals ze thuis gewend zijn. Maar hier doet niemand het . . .

De warme hap uit de gaarkeuken wordt gedeeld met de hele familie.

Mattie schuift haar bordje weg. „Lust ik niet!” Maar dan is daar opeens het hoge stemmetje van de jongste vluchteling. „Dat mag je

nooit zeggen, want dat is allemaal „dagelijks brood” van God. Staat zelf op de plank . . . !”

Mattie is even verbluft. „Je mag 'm best zien, Sjefke heeft 'm, die slaapt er op . . .”

Sjefke moet het uitleggen. En de broodplank halen. Ze vinden 'm allemaal prachtig.

Ze lezen het opschrift van de rand en als ze horen, dat het een gebed is, zwijgen ze verlegen stil, want van God weten ze niet veel.

Vader Harmsen vertelt aarzelend, dat zijn moeder dat gebed aan tafel bad, maar sinds ze dood is, doet niemand het meer hier. Wil Sjefke het bidden, en mogen ze, zolang de kinderen hier zijn, de broodplank gebruiken?

Dat ze die nog hebben is heerlijk! Want die plank heeft er weer een heel gesin opnieuw aan herinnerd, dat God de Gever is van alle goeds . . .

En die broodplank breekt ook het ijs tusschen Mattie en Greetje. 's Avonds in de ruime bedstee, waar Fried al rustig slaapt, gaat Greetje fluisterend vertellen. „Wist jij echt niets van God en ook niet van den Here Jezus?”

En dan komen de verhalen, die Grootje en meester Brouwer hebben verteld.

En Mattie luistert, tot ze allebei van moeheid in slaap vallen. En, omdat de bedstee zo dicht bij de keukendeur is, is er nog wel eens iemand, die luistert. Moeder Harmsen, die 't dichtst bij zit.

Soms roept ze, dat ze nu moeten gaan slapen.

Maar eerst heeft ze mee geluisterd.

* * *

Aan de achterkant grenst aan Harmen's plaatsje een mooie, grote tuin.

Daar is vaak een lange, grijze heer bezig. Hij kent Harmsen goed en maakt wel eens een praatje over de schutting. En zó komt het, dat hij ook kennis maakt met Sjefke, die er dapper op los slaat met z'n bijl om voor moeder Harmsen hout te hakken.

„Het is jammer, dat je niet naar school gaat!” vindt mijnheer

de Wit. Hij geeft zelf les aan grote jongens. Hij merkt iets van Sjefke's lust tot studeren. Hij vindt dat Betuwse kereltje een flinken jongen.

„Wil je voor mij ook eens hout hakken? En me eens helpen in de tuin?”

Zo vindt Sjef zijn eersten groten Brabantsen vriend. Van de tuin komt hij in de huiskamer om even warm te worden en een kop koffie te drinken.

Juffrouw Stans, de dochter, komt het binnenbrengen, terwijl Sjefke met een kleur van plezier in leuke Engelse boekjes met plaatjes snuffelt en nadenkt over dat heerlijke, dat mijnheer de Wit hem drie maal in de week Engelse les gaat geven in ruil voor het houtjes hakken en het tuinieren.

Mijnheer de Wit heeft twee dochters. Sjefke maakt ook kennis met de andere, die als verpleegster bij 't Rode Kruis werkt in de stad.

Zuster Riek heeft aandachtig geluisterd naar Sjefke's avonturen, want hij vertelt nu honderd uit aan z'n nieuwe vrienden. En ze besluit alles te doen, wat in haar vermogen is, om Grootmoeder, Fons en Oom Louis op te sporen.

Op zekeren dag moet Mijnheer de Wit ook de broodplank zien. „Die wil ik koopen!” zegt hij verlangend.

„Later, als je Grootmoeder 't goed vindt.”

Sjefke aarzelt niet lang. „Die willen we *nooit* verkopen”, zegt hij zacht.

Misschien begrijpt Mijnheer de Wit óók wel waarom. In ieder geval is hij een man, die den Here Jezus kent en óók het gebed, dat Hij ons leerde bidden. Sjefke weet dat. Sjefke en z'n zusjes, die dikwijls mee mogen komen, kijken vaak naar de mooie plaat boven het bureau. „De spijsziging der schare!” staat er onder.

Jezus, de Heiland deelt uit van het brood. En ieder heeft overvloed, die het aanneemt uit Zijn handen.

* * *

Als de winter een eindje op streek is, krijgt Sjef het moeilijk. In het grote huis blijft het stil; die beste mijnheer de Wit is al een poosje ziek en de kinderen zijn nu te druk voor hem. Sjefke mist de gezellige lessen

en zoekt z'n heil op de straat. De oudste Harmsen's werken al hij een baas, maar daarvoor is Sjef nog te jong. Hij sleept boodschappen aan en doet op één van z'n tochten een paar nieuwe vrienden op . . .

Diep in z'n hart voelt hij zich onwennig met ze . . . Ze roken Engelse sigaretten, ze praten over dingen, die Sjekke doen kleuren. Maar hij voelt zich een beetje trots, dat hij met die groten mee mag en hij komt óók thuis met geschooierde zeep van de soldaten, tot vreugde van moeder Harmsen.

Maar Greetje zegt eenmaal zachtjes, wat z'n eigen hart ook telkens zegt:

„We mogen niet *vragen* van Grootmoe, alleen maar *krÿgen!*”

„Och wat”, suauwt hij. Hij vergeet Grootmoe een beetje. Ze vergeet hen toch ook?

Het lijkt tenminste wel zo.

Was hij maar een jaar ouder, dan kon hij verdienen. De Harmsen's hebben 't niet breed en dan zij met z'n drieën er nog bij. Toch zijn ze altijd even goed en vriendelijk.

„Ik wil Sjekke wel in huis hebben”, heeft Mijnheer de Wit gezegd.

„Maar de kleintjes erbij is te druk! Je zusjes zijn dan toch vlak bij?”

Hebben de Harmsen's 't hem een beetje kwalijk genomen, dat hij zo beslist neen heeft gezegd?

Ze hebben 't moeilijk deze oorlogswinter en hoelang zullen de drie vluchtelingetjes nog blijven! Dat weet niemand . . . Ze kijken elkaar aan om de laatste aardappel. Boter is er niet meer te krijgen. Ze eten droog brood.

Mattie heeft het zeuren helaas nog niet afgeleerd, maar ze moet zich nu wel schikken.

De groten delen in de zorg. De kolen zijn op.

Alleen Greetje en Fried, de zonnenschijntjes, gaan blij en onbezorgd de dagen door en hebben een hele straat vol vriendinnetjes.

Op tafel ligt dagelijks de broodplank.

Maar Sjekke, die de anderen wil nadoen, peinst ook op middelen, om aan eten te komen.

En vergeet tegenwoordig wel eens zijn avondgebed.

* * *

Op zekeren dag ligt op Grootvader's broodplank een glanzend witte brood.

Sjefke kijkt op. „Gekregen!” zegt hij, maar het klinkt niet fier.

Bij de Engelse bakkerij . . .

Ze zijn allemaal opgetogen en verrukt, want moeder was een week achter met het brood . . .

Ze smullen en ze roepen door elkaar. Maar Sjefke is stil en het brood smaakt hem niet . . .

Er hamert iets in z'n hoofd. Opzij van de Engelse bakkerij weten de jongens een luikje. „Daar kan een klein ventje precies door. Drie broden zijn genoeg, Sjefke en onder schaftijd is er niemand . . .!”

Grote jongens, die smalen, als Sjefke tegenstribbelt. „Bangerd, flauwerik, schooljongetje . . .”

Iedereen gapt tegenwoordig . . .

Na het eten eerst de zusjes naar bed brengen zoals altijd.

Friedje bidt:

„Ik ga slapen, lieve Heer,

'k Leg mijn hoofdje rustig neer . . .”

Maar dan Greet:

„Onze Vader, die in de hemelen zijt!

Geef ons heden ons dagelijks brood,

Vergeef ons onze schulden.

Leid ons niet in *verzoeking* . . .”

Sjefke kan er niet naar luisteren. Hij heeft niet gewacht op onze Vader, die het dagelijks brood zeker zal geven!

Hij heeft het vast vooruit *genomen*.

En dan beneden is daar de harmonica. Vader Harmsen is vrij en dan mag Sjefke spelen. En Sjefke speelt de laatste tijd zo graag Kerstliedjes.

Moeder Harmsen veegt er haar ogen wel eens stilletjes bij af . . .

Maar vanavond heeft Sjefke geen zin. „Ziek?” zegt Harmsen goedig. En als deze vrolijke liedjes door de kamer gaat jodelen, wil Sjefke naar bed.

Hij durft niet bidden.

Hij heeft de jongens beloofd, wéér mee te gaan.

* * *

In die weken voor Kerstmis wordt er heel dikwijls iets op de broodplank gesneden, waar Sjefke niet eerlijk naar kijken kan.

Als je een schaaap bent van den goeden Herder, kan je soms opeens verdwalen en zo hopeloos ver van Hem vandaan zijn.

En de Herder wil je nog véél meer geven, dan je zelf naar je hebt toegehaald.

En Hij heeft het al voor je klaar . . . Maar dat weet je niet . . .

De familie Harmsen prijst Sjefke. „Waar hij 't vandaan haalt, weten ze niet, maar 't is een reuze kereltje voor de voedselvoorziening!” prijst Bert, de oudste. Sjef jukt in z'n angst, dat hij de Engelsena helpt . . .

Sjefke is alléén.

Mijnheer de Wit is ziek. Anders was 't misschien niet gebeurd.

In die weken, voor 't eerst in z'n leven, schreit Sjefke 's nachts weleens om zijn vader en moeder, die zo vroeg zijn heengegaan.

Eén keer opent hij, als er niemand boven is, de zwart leren bijbel. En hij leest:

„Uwe ogen zijn op alle plaatsen!” Dat zijn Gods ogen . . .

Het staat er streng en ernstig.

Sjefke weet, dat het waar is.

„Anneke Baars” staat er op het schutblad.

Sjefke doet de bijbel dicht. En stopt 'm diep weg, onderin de zak. Alsof hij er nooit meer in zal durven kijken.

* * *

Het gaat zachtjes aan tegen Kerstmis. En terwijl de oorlog nog over het land woedt en de dominee in de kerk heeft gesproken over de vrede, die ondanks dat alles tòch in de harten van de mensen wil wonen, heeft Sjefke gevochten, zoals nog nooit van z'n leven.

Met z'n beste broek, pas op de kledinguitdeling gekregen. Die broek heeft een scheur, waarom moeder Harmsen hem niet zuinig zal beknorren.

Want die groten mogen schelden zo hard ze willen, ze krijgen hem niet meer mee op hun strooptochten. En om te bezegelen, dat hij geen „snotjong” is, zoals ze roepen, heeft hij zich op de grootste van de treiteraars geworpen.

Sjef is nu dertien, maar klein van stuk. De ander is een jaar ouder en een stevige boy!

Maar Sjeffe lijkt wel een leeuw. Hij beukt met z'n stevige vuisten op de rug van den ander. Al z'n ellende vecht hij uit.

Hij is een andere Sjeffe geworden in deze weken. Hij is Grootmoeders Sjeffe niet meer. Hij is Gods Sjeffe niet meer.

Hij vecht misschien niet zo zeer om dien anderen jongen onder te krijgen. Hij vecht om iets slechts, iets lelijks bij zichzelf naar beneden te duwen. Hij wint. Maar een boze voorbijganger scheidt de twee van elkander.

En nog duizelig van z'n overwinning, holt hij de zijstraat door, de hoofdweg blindelings overstekend. En let niet op het verkeer.

Door een haastig remmende Engelse wagen wordt Sjeffe tegen de straat gesmaakt en weet dan niets meer . . .

* * *

Zo lang duurt Sjeffe's droom. Of hij *nooit* meer wakker zal worden. En aldoor straalt de zon over 't Betuwse land en wiegen de appelbloesems zachtjes heen en weer in Grootvaders boomgaard. En Grootvader voltooit met stralende ogen daar buiten op een houtblok z'n broodplank en zegt: „Zie je, Sjeffe, m'n jongen!”

En daar is moeder ook met haar zachte glimlach en ze geeft hem een bordje met bruine bonen en spek, Sjeffe's lievelingskostje.

En ze zingt: „Wie maar den goeden God laat zorgen . . .”

Maar dan wordt alles donker en een reus van een jongen wil met hem vechten. Die jongen wordt een draak met vurige ogen en een vlammeende staart.

En slaat Sjeffe met een meterlang brood . . . En Sjeffe schreeuwt: „Nee, nee, ik wil geen dief zijn.

Want Gods ogen zien alles!”

Naast het hospitaalbed zit zuster Riek en probeert die wild slaande handen van het koortsige Sjeffe in de hare te nemen. Ze hoort z'n geschreeuw en schudt bedroefd haar hoofd . . .

„En dat juist, nu ik zo'n grote verrassing voor hem heb . . .!”

* * *

Maar eenmaal word je toch weer wakker! Je ligt alléén in een wit bed, zonder de Harmsen's. Je been steekt, ai! En om je hoofd is een lap . . .

Maar welk lief gezicht is daar zo dicht bij je? Wat komt dat van ver . . .! Droomt hij toch nog . . .?

„Kom maar bij Grootje, mien jong”.

Daar staat ze, met haar witte haar en vriendelijke rimpelwangetjes . . . En ze is het heus, ze slaat de armen om hem heen en troost hem als een klein kindje.

„Nu zijn we weer bij mekaar!” zucht ze.

En Sjefke vraagt niet, en verbaast zich niet, Sjefke laat zich troosten en slaapt rustig in.

* * *

Maar later is er wèl veel om je over te verbazen en óók veel om te vragen. Sjefke, véél beter, rechtop in bed, vraagt en luistert. Het is heus waar! Daar zit Grootje!

Ju, zuster Riek had eindelijk op de lijst van de ouden van dagen Grootmoeders naam gevonden. Toen ze gelukkig weer beter was, hebben ze haar naar een tehuis vervoerd, dicht in de buurt. Maar de kinderen vinden, dat gaat maar niet zo een, twee, drie . . .

En na een paar dagen, waarin het ongeduldige Grootje veel heeft geschreid, daar is warempel Oom Louis gekomen.

Overal heeft hij geïnformeerd en hij is zelf ingekwartierd in een andere stad . . . Nu vindt hij Grootmoeder nog eerder dan de kinderen. Nu zullen ze samen zoeken. Hij heeft het best getroffen, enfin, dat zal hij allemaal zelf wel aan Sjef vertellen.

Waar het nu op aan komt is, dat Zuster Riek nog eerder Grootje ontdekt heeft, dan Grootje de kinderen.

En toen was de zaak natuurlijk in orde.

Tenminste . . . terug op haar afdeling, vindt Zuster Riek een nieuw patiëntje, een onvoorzichtigen jongen, die een aanrijding heeft gehad.

En die jongen was Sjefke. Maar die knapt nu wel vlug op. De zusters doen een oogje dicht. Grootje mag véél komen en lang.

Als Sjefke niet te druk is . . .

Want de Harmsens komen ook en Greet en Fried. Ja, die heeft Grootje óók al opgezocht. Wat een weerzien!

En Zondag Oom Louis.

Nu zijn ze allemaal weer bij elkaar!

Och, Sjefke is niet zo druk. Greet en Friedje vertellen nog meer van al hun belevenissen.

En Grootje is het oude Grootje weer, met haar scherpe ogen. Ze ziet wel, 't is niet alleen 't zieke been, waar het 'm bij Sjefke aan hapert . . .

Eens, in een stil uurtje, hebben ze 't over het gestolen goed, dat nooit meer terecht gekomen is . . .

„Jammer, jammer!” zucht Grootmoe.

„Maar och, we hebben elkaar nog . . .!”

„En de broodplank heb je steeds meegenomen, Sjefke!”

„Ja”, zegt Sjefke stil.

De oude vrouw ziet tranen. Ze streelt met haar rimpelhand over Sjefke's wang. „Grootmoeder vindt tòch, dat je op alles zo best hebt gepast! Iedereen prijst je zo, en de zusjes hebben zich zo veilig bij je gevoeld . . . Je bent een ferme kerel! Mijn Sjefke, waar ik niet tevergeefs op gerekend heb . . .”

Dat kan Sjefke niet verdragen. Onverdiende lof . . . En hij snikt.

„Zeg het maar!” zegt ze troostend z'n hoofd tegen haar arm duwend . . .

En Sjefke vertelt met horten en stoten. Van de moeite en zorg van de Harmsen's. Van alles, wat niet eerlijk op Grootvaders broodplank kwam.

„Je hebt den Heer vóór willen zijn”, zegt Grootje bedroefd!

„O Sjefke, heb je al gezegd: „Vergeef ons onze schulden”?

God, die zo goed voor ons is. Je hebt Hem zoveel verdriet gedaan!”

In dat stille hoekje wil Grootmoeder 't wel voor Sjef vragen aan God. En dan zijn ze samen een poosje stil . . .

Dan vertelt Grootje, hoe goed God is . . .

Ze gaan hier allemaal weg. Oom Louis en Fons hebben werk op een tuin van een kasteel gevonden en mogen wonen in de tuinmanswoning. In een dorp bij die andere stad. En Grootje gaat mee om het huishouden te doen . . . En de kinderen gaan ook mee. In het nieuwe jaar!

„Tot we weer mee kunnen gaan naar Betuwland, zegt Grootje stil.”
Daags voor Kerstmis mag Sjef naar huis. Als hij bij Harmsen wordt binnengedragen door sterken Bert, rent Fokkie hem blaffend tegemoet. Die mocht er nooit bij in 't ziekenhuis en voelt zich erg verwaarloosd.

* * *

De grote Kerstverrassing is de uitnodiging van hun buurman, mijnheer de Wit, die gelukkig weer op is.

En zo zitten ze dan die Kerstavond bij elkaar, Sjef nog witjes in een gemakkelijke stoel, mijnheer de Wit en zijn dochters, de zusjes, de hele familie Harmsen, de zusjes en óók Grootje!

Wat heeft die juffrouw Stans haar best gedaan!

Appelcignets. En een Kerstboom, zo mooi!

„Dit was voor jullie een hard jaar”, zegt de oude heer tot Grootje.
„Maar je bent voor elkaar gespaard!”

Grootje zit daar rechtop en flink. Ze is niet bevreesd voor het nieuwe leven. God is er tòch!

„De gedachte aan de kinderen gaf me kracht, om zo gauw mogelijk weer op te veren!” zegt ze.

„En nu zal Sjekke voor ons lezen!” zegt mijnheer de Wit.

„De Kerstgeschiedenis”.

Sjekke heeft de zwartleren bijbel op schoot. Die van moeder was. Die àl hun avonturen heeft meegemaakt, die hij eenmaal, in een donker ogenblik, dat hij tòch nooit meer vergeten wil, van schaamte heeft dichtgeslagen. Sjekke, die wil leren lezen, net zo mooi, als mijnheer de Wit. Sjekke, die knap wil worden in 't leven en toch weet, dat dat het voornaamste niet is. Als je die éne Naam maar kent!

Sjekke leest . . . Van het Kindeke Jezus, dat op aarde kwam om ons te verlossen van àl onze zonden . . .

De Harmsen's luisteren. Lang vergeten herinneringen komen boven.

En straks speelt Harmsen zelf: „Ere zij God!”

Ze zingen en ze zijn blij. Diep in hun hart leeft er grote blijdschap. Omdat God er is! Altijd!

Op tafel ligt Grootvaders broodplank. Een aardappelcake, die

Moeder Harmsen gebakken heeft, zal straks worden aangesneden. Oeh,
die broodplank van Grootvader!

Fokkie, in een hoekje, leert met één oog.

Hij is maar een hond. Nooit zal hij de letters kunnen lezen, die op
Grootvaders broodplank staan. Maar hij is blij met z'n mensen mee!
Ook om het stukje aardappelcake, dat hij vast en zeker krijgen zal . . .

EINDHOVEN, November 1944.

